

 Ora de cinema

Program de educație cinematografică și educație prin film

1

ȘCOALA DE LA BRIGHTON

SPRE DIVERSITATEA
LIMBAJULUI CINEMATOGRAFIC

PARTEA 1

ȘCOALA DE LA BRIGHTON¹: ȘPRE DIVERSITATEA LIMBAJULUI CINEMATOGRAFIC

Competențe generale: **Lărgirea orizontului cultural**

Competențe specifice: **Istoricul încadraturilor de film, montaj, continuitate în povestire, cinematografia și alte arte**

CUPRINS

- Cinematograful, parte a industriei de divertisment
- George Albert Smith
- Montajul paralel timpuriu
- Intercalarea acțiunilor prin montaj

TERMENI ȘI CONCEPTE

- Acțiunea unui film
- Plan general
- Plan-mediu
- Plan-detaliu
- Perspectiva subiectivă optică
- Cadru de film
- Montaj
- Continuitate în redarea acțiunii unui film
- Cine-geografia acțiunii într-un film

¹. Denumire dată de istoricul și criticul de film Georges Sadoul.

CINEMATOGRAFIA, PARTE A INDUSTRIEI DE DIVERTISMENT

Societatea britanică de la sfârșitul secolului al XIX-lea, pe palierul ei superior, era preocupată de loisir, de petrecerea timpului liber cu activități distractive. Perioada celei de-a doua revoluții industriale² condusese la urbanizarea societății britanice, la creșterea veniturilor și la construcția de spații culturale și comerciale.

Industria de spectacole dedicată publicului larg includea, după 1895, filmul ca atracție, ca noutate, dar și varietăți și momente senzaționale, uimitoare. Primii ani ai artei cinematografice sunt definiți, în anumite țări, de instabilitate în producție și distribuție. În Anglia însă cinematografia avea o stabilitate, pentru că *music-hall*-urile³ care cumpărau filme pentru a le proiecta erau organizate în circuit și integrau cinema-ul în oferta lor.

Brighton și Hove sunt două orașe importante pentru istoria divertismentului. Calea ferată instituită în 1840 permitea accesul englezilor către ele. Localitățile, între care este o distanță de doar 2-3 km, au deschidere către Canalul Mânecii, deci litoral și mai mult soare decât Londra, spre exemplu. Lumina naturală existentă a înlesnit dezvoltarea fotografiei.

Dintre pionierii cinematografiei britanice, s-au remarcat George Albert Smith și James Williamson, ambii cu experiență în fotografie, dar și în spectacole de lanternă magică. Pe primul l-a reținut istoria pentru că în filmele sale găsim **montajul paralel timpuriu**,

utilizarea încadraturilor strânse, redarea perspectivei subiective optice. James Williamson a realizat un film în care cinematografia ca artă marchează în evoluția sa capacitatea de **a construi reprezentarea complexă a unei acțiuni, din mai multe cadre**.

Frank Gray⁴, cercetător al începuturilor cinematografiei britanice, observă: „Așa cum a fost dezvoltat de Smith și de unii dintre contemporanii săi, montajul a fost instituit drept o activitate post-producție care implica selectarea și editarea/îmbinarea cadrelor individuale într-o formă determinată de o narațiune și de natura vizuală a fiecărui cadru. Crucială pentru această activitate, atât atunci, cât și acum, a fost înțelegerea cadrului de film ca o unitate de sens, menită să fie adăugată altui cadru/altei unități pentru a produce un film. Coagularea acestui concept a clătinat poziția filmului dintr-un singur cadru, needitat, care fusese modul dominant de producție încă din 1893.”⁵

Activitățile din Brighton și Hove au ajutat la diversificarea limbajului cinematografic în primii ani de existență a acestei arte, pentru că exista o industrie dinamică a artelor spectacolului, în care cinema-ul era integrat, și exista un public doritor și consumator de divertisment variat. Astfel, cineaștii pionieri vedeau și făceau filme într-un ritm rapid și își hrăneau creativitatea cu diversele experiențe pe care le aveau ca oameni de spectacol.

GEORGE ALBERT SMITH

G. A. Smith (1864-1959) se ocupa de fotografie, de demonstrații de mesmerism și hipnoză, era administratorul unei grădini publice de agrement din Hove⁶ și membru al *The Royal Astronomical Society*. El avea vechime și în spectacolele de lanternă magică, populare în epoca victoriană, iar studiile recente subliniază că acest lucru a avut un aport însemnat în

gândirea și concepția filmelor sale. Soția lui Smith, Laura Bayley, avea și ea experiență în pantomimă și în teatru popular, iar împreună au realizat filme. Așadar, cineastul trăia în inima activităților de spectacol dedicate publicului larg britanic. Acvariul din Brighton găzduia spectacole de lanternă magică ținute de Smith, în care, prin 1897, începe să introducă și filme⁷.

2. Prima revoluție industrială se desfășoară la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea, și are legătură cu descoperirea motorului cu aburi în 1765, cu dezvoltarea locomotivelor și mecanizarea muncii agricole. Apar căile ferate, iar prima este cea care leagă Liverpool de Manchester în 1825. Mecanizarea muncii duce la apariția primelor fabrici și a orașelor industriale. Cea de-a doua revoluție industrială are legătură cu utilizarea a noi surse de energie (electricitatea, gazele naturale, petrolul), inventarea telegrafului, telefonului, automobilului ș.a.m.d.

3. În cartea *Istoria cinematografului mondial - De la origini până în zilele noastre*, de Georges Sadoul, Editura Științifică, 1962, se găsește o informare despre ce tipuri de spectacol urban erau în diverse țări și despre denumirea săliilor în care se desfășurau, în perioada de dinainte și puțin după anul 1900. În România era spectacolul de cabaret, în Franța *café-concert*-ul, în Anglia *music-hall*-ul, în Statele Unite vodevilul sau *smoking-concert*-ul (în nota traducătorului D.I. Suchianu: „sală de concerte unde se putea fuma”).

4. <https://research.brighton.ac.uk/en/persons/frank-gray>

5. *The Brighton School and the Birth of British Film*, Frank Gray, Editura Palgrave Macmillan, 2019, p. 181

6. În engleză „pleasure garden”, adică un parc destinat să găzduiască diverse activități de distracție și evenimente, spectacole publice.

7. <http://www.brightonhistory.org.uk/film/cinemas/Aquarium.html>

Despre abilitățile de povestitor ale unui lanternist

Spectacolele de lanternă magică aveau imagini, deci putem afirma că lanternistul era obișnuit cu *povestirea în imagini*. Ele integrau povești populare în reprezentații, ceea ce îi conferea celui care avea o asemenea îndeletnicire o *cultură a anecdotelor* și a poveștilor populare. Lanternistul obișnuia să povestească oral câte ceva, ceea ce presupunea exersarea abilității de a povesti spontan, *live*, la fața locului.

Acvariul din Brighton la sfârșit de secol XIX

Sursa foto: <http://www.brightonhistory.org.uk/film/cinemas/Aquarium.html>

MONTAJUL PARALEL TIMPURIU

Moș Crăciun/Santa Claus (1898, realizat de G.A. Smith, <https://www.youtube.com/watch?v=Dc3eiltseeM>) îl arată pe Moș Crăciun care aduce cadouri pentru doi copii, adormiți în prealabil de o doică.

Într-un singur cadru, construit prin suprapunere⁸, vedem două acțiuni diferite, care se desfășoară în spații diferite, dar în același timp. Acest cadru este un exemplu simplu de ilustrare a unor acțiuni care se petrec în paralel. În limbajul literar, folosim „în timp ce” (în engleză *while*) pentru a lega două propoziții ce descriu două acțiuni care se desfășoară în paralel: copiii dorm, **în timp ce** Moș Crăciun se află pe acoperiș.

8. Amintiți-vă, vizitând fișa „Georges Méliès”, cum realiza Méliès efectele speciale prin dubla-expunere. Istoricul de film Georges Sadoul a scris că G.A. Smith a utilizat suprapunerea chiar înaintea lui Méliès, pentru că, până la urmă, doar a făcut transferul procedurii din fotografie, domeniu care avea tradiție în suprapunerea imaginilor captate, în cinema. Smith știa totuși de filmele și procedurile lui Méliès, care erau distribuite în Marea Britanie, ceea ce nu devalorizează cunoașterea sa în ale fotografiei, ci completează înțelegerea parcursului său.

Ulterior acestui cadru urmează unul în care îl vedem pe Moș Crăciun ieșind din șemineu și vedem pătuțul cu copiii dormind. Aflăm astfel că acoperișul și camera cu copiii sunt două spații aflate într-o relație de vecinătate.

Acțiunea capătă aceleași coordonate de loc și de timp. Și ne putem da seama că acoperișul pe care se afla Moș Crăciun era chiar acoperișul casei în care dorm copilașii. **Acțiunea filmului este la timpul prezent.** Restul de indicii ne ajută să dăm sens secvențelor și înlănțuirii acestora. Spre exemplu, dacă nu am fi avut cadrul final, în care Moș Crăciun se află în aceeași cameră cu copiii, ci doar cadrele separate (cu copiii dormind, respectiv Moșul pe acoperiș) ar fi fost insuficiente informații încât să dăm o

semnificație fiecărui cadru în parte. Am fi putut eventual să ne întrebăm: oare copiii visează la Moș Crăciun?

OBSERVAȚIE

Folosim termenul „acțiune” cu sensul său general aici. În literatura narativă, o unitate de acțiune este definită de o suită de evenimente care se desfășoară, de coordonate de spațiu și de timp. Să ne amintim că: **„În textele narative, adverbele de timp și de loc, timpurile verbale, verbele de mișcare sunt modalitățile lingvistice prin care se stabilesc relațiile spațiale și temporale, semnificative în realizarea cadrului și a succesiunii întâmplărilor.”**⁹

INTERCALAREA ACȚIUNILOR PRIN MONTAJ

Un sărut în tunel/A Kiss in the Tunnel (1899, https://www.youtube.com/watch?v=6vdb79xXMWg&ab_channel=BFI), așa cum este păstrat astăzi, este intercalarea unui cadru filmat de G.A. Smith, în care un

bărbat și o femeie se sărută într-un vagon de tren, între două alte cadre ce reprezintă „perspectiva fantomei”, filmate de Cecil Hepworth. Rezultatul are trei cadre, prin intercalarea celor două filmări separate.

Este unul dintre primele filme care înlănțuiesc două cadre cu coordonate de spațiu și de acțiune diferite.

Primul cadru din *A Kiss in the Tunnel*

Al doilea cadru din *A Kiss in the Tunnel*Al treilea cadru din *A Kiss in the Tunnel*

British Film Institute subliniază importanța faptului că *A Kiss in the Tunnel* a fost păstrat. Multe dintre filmele primilor ani ai artei cinematografice au fost pierdute sau topite (pentru a se recupera argintul din compoziția chimică a peliculei).

Producția filmelor în care două cadre sunt înălțuite prin montaj reprezintă un progres pentru limbajul cinematografic, în contextul în care majoritatea filmelor produse între 1895 și 1900 în Europa și în Statele Unite ale Americii aveau sub un minut și constau într-un singur cadru în care se păstra continuitatea temporală. În plus, cinemaul era încă privit drept o atracție la intersecția dintre tehnică și divertisment senzațional, deci efemer. Diversificarea limbajului cinematografic și faptul că cinemaul poate „povesti în imagini” în mai multe feluri ajută cinematografia să avanseze ca artă, ca industrie și să fie percepută ca o îndeletnicire complexă.

The steamy romance between British film and the railways began with a brief encounter in 1899 ...

... which is one of the earliest surviving examples of film editing.

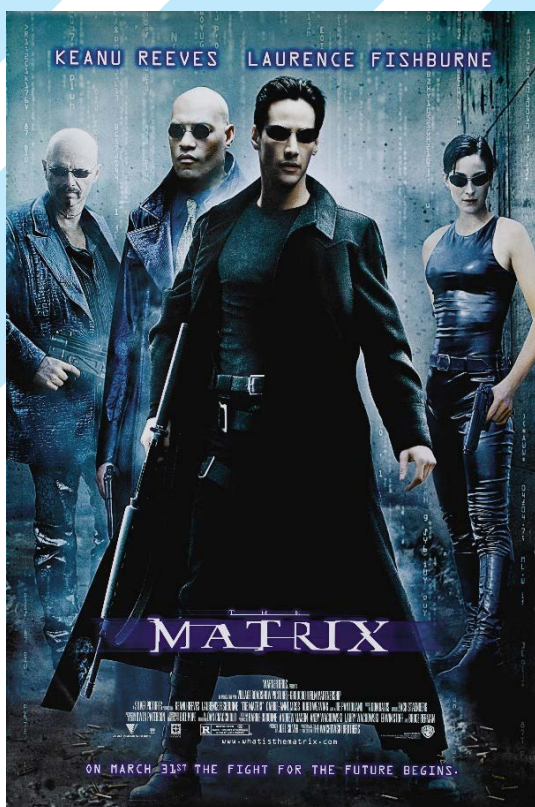
Primul cadru din *A Kiss in the Tunnel* a fost numit „perspectiva fantomei”. Acesta era un tip de cadru care fascina publicul de cinema în 1898. A fost utilizat prima oară în filmul *Tunelul Haverstraw/The Haverstraw Tunnel*, produs de americanii de la studioul Biograph și proiectat la Londra în octombrie 1897. Denumit în engleză „the ghost ride”, reprezintă un cadru filmat în mișcare, care arată trecerea printr-un tunel. Camera era pusă într-un vehicul, cum făcuse și Alexandre Promio cu camera pe barcă¹⁰, dar vehiculul era un tren care traversa un tunel întunecat. Evident că trenul nu apărea în film și astfel se năștea un cadru care, cel mai probabil, era interesant prin crearea unor senzații stranie, misterioase, viscerele.

Matrix/The Matrix (1999, regia Lilly Wachowski și Lana Wachowski) utilizează o perspectivă similară atunci când, în secvența ce deschide filmul, redă intrarea în matrice. În cazul acestui film însă este covârșitor efectul dat de sunetul menit să fie redat în sistem *Dolby*, care contribuie la sentimentul de imersivitate și de stranie a „călătoriei” din „lumea reală” în „matrice”.

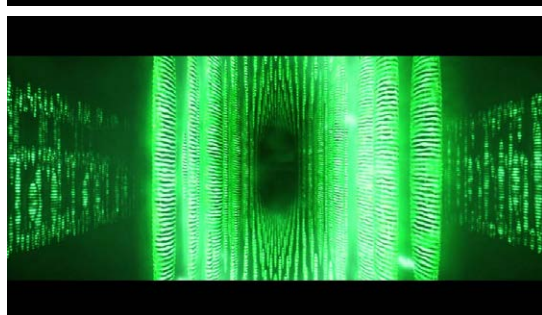
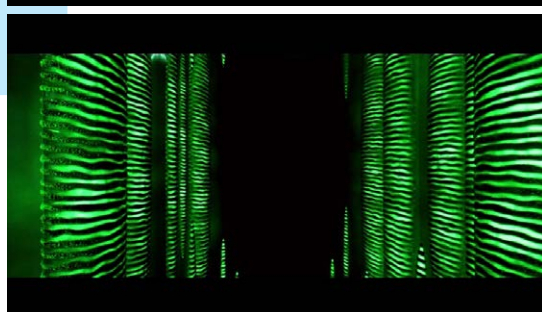
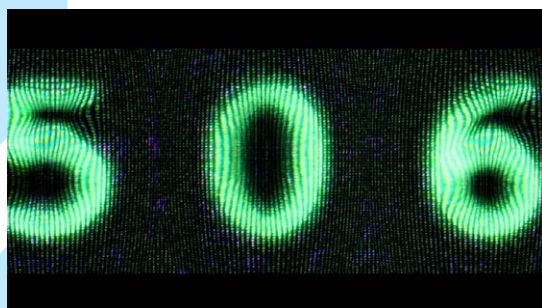
Știați că?

La acea vreme, producătorii de film aveau cataloage din care alegeau cei care cumpărau filmele pentru a le arăta publicului. Catalogul putea să propună ca filmele să fie văzute unele după celelalte sau într-o altă ordine. În catalogul Warwick Trading Company, casa de producție și de distribuție cu care colabora G.A. Smith, se găsea propunerea de a vedea intercalarea sărutului cu „perspectiva fantomei”. În prezent, putem vedea cadrele direct montate intercalat. Un alt exemplu este *Viața și patimile lui Iisus Hristos/La vie et la passion de Jésus-Christ* (1898, regia Georges Hatot, Louis Lumière): erau filmări de un cadru, cu număr separat în catalog, iar cumpărătorul/organizatorul proiecției avea decizia de a le proiecta în ordine.

Afișul filmului *The Matrix*
(1999, regia Lilly Wachowski și Lana Wachowski)

Sursa foto: <https://www.imdb.com/title/tt0133093/>

The Matrix (1999, regia Lilly Wachowski și Lana Wachowski)

10. Alexandre Promio este unul dintre operatorii Lumière. Vezi fișa „O invenție a modernității”.

Activități sugerate

- Vizionarea secvenței de deschidere a filmului *The Matrix*: https://www.youtube.com/watch?v=Vb6bA4JIGbg&t=1s&ab_channel=ABradyMs

CUNOAȘTERE ȘI EXPRIMARE PRIN ARTĂ Subiecte de discuție și activități propuse

- Ce roman cunoașteți în care planuri narative cu coordonate de spațiu și de timp diferite sunt intercalate?
- Ce film cunoașteți în care planuri narative cu coordonate de spațiu și de timp diferite sunt intercalate prin montaj?
- Ce filmare scurtă din telefonul vostru ați intercala cu „o perspectivă a fantomei”?
- Dacă ar fi să reconstituiți într-o filmare cadrul sărutului din *A Kiss in the Tunnel* în trei cadre, ce încadrături ați alege și ce unghiuri de filmare?

Filmografie:

Moș Crăciun/Santa Claus (1898, G.A. Smith)
Un sărut în tunel/A Kiss in the Tunnel (1899, G.A. Smith)
Lupa bunicii/Grandma's Reading Glass (1900, G.A. Smith)
Ce se vede printr-un telescop/As Seen Through the Telescope (1900, G.A. Smith)
Pășaniile lui Mary Jane/Mary Jane's Mishap (1903, G.A. Smith)
Atac împotriva unei misiuni în China/Attack on a China Mission (1900, James Williamson)
Matrix/The Matrix (1999, Lilly Wachowski și Lana Wachowski)

Bibliografie:

The Brighton School and the Birth of British Film, Frank Gray, Editura Palgrave Macmillan, 2019
Secolul cinematografului - Mică enciclopedie a cinematografului universale, Coordonatori: Cristina Corcivescu, Bujor T. Ripeanu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989
Istoria cinematografului mondial - de la origini până în prezent, Georges Sadoul, Editura Științifică, 1961
Limba și literatura română, manual pentru clasa a IX-a, Adrian Costache, Florin Ioniță, M.N. Lascăr, Adrian Săvoiu, Editura Art, 2004
Ce este cinematograful?, André Bazin, volumul 1, Editura UNATC Press, Polirom, 2022

Articole online:

<https://historia.ro/sectiune/general/beijing-1900-boxerii-asediaza-ambasadele-586199.html>

PROGRAM CO-FINANȚAT DE:

PRIMĂRIA ȘI
CONSILIUL LOCAL
CLUJ-NAPOCA

CONSILIUL
JUDEȚEAN
CLUJ

INSPECTORATUL ȘCOLAR
JUDEȚEAN CLUJ

CENTRUL
CULTURAL
CLUJEAN

foundation
BOTNAR

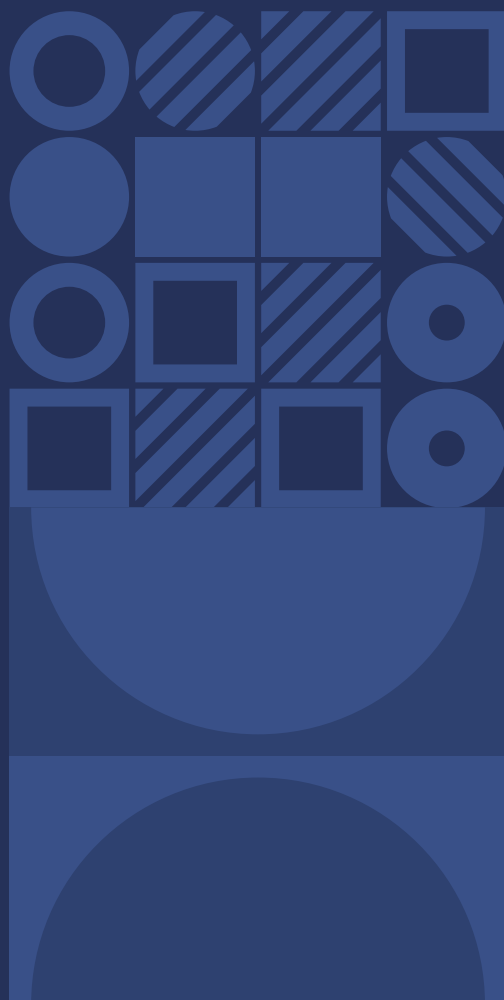

UBB

VISIT CLUJ
The Heart of Transylvania

●●□ Ora de cinema

Program de educație cinematografică
și educație prin film

2023

oradecinema.tiff.ro

ISBN 978-973-0-37363-9